

Антоніна Царук

«ТИ ВИЖИВЕШ, Я ЗНАЮ...»

Шкляр В. Троща : роман / Василь Шкляр. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2017. – 417 с.

Василь Шкляр – один із тих волів, які пруть плуг сучасної української літератури, якщо перефразувати відомий вислів «Літературу роблять воли». Знайшовши своє стило в химерно-містичному «Ключі», письменник не прямує знайденою стежкою, а торує шлях художній правді про нескорену душу українського народу. Він шукає історичну правду, підіймаючи перелоги національно-визвольних змагань і оунівського руху, відмовившись отримати Шевченківську премію з рук януковицької системи. Митець твердо тримається дороговказу Шевченкового слова: «Не нарікаю я на бога, / Не нарікаю ні на кого. / Я сам себе, дурний, дурю, / Та ще й співаючи. Орю / свій переліг – убогу ниву! / Та сію слово. Добрі жнива / Колись-то будуть».

Ваговиті зерна його «Чорного Ворона» (2010), «Марусі» (2014) рясно покільчилися в небайдужих душах, дружно зійшли на Майданах і тримають на собі й українське небо незалежності, і «Чорне сонце» (2015) на Сході країни. У новому романі митець піднімає, мабуть, найактуальніше питання сьогодення – довіри і зради, яка обертається драматичною роздвоєністю душі, що тоне в каламуті підозр, обертається трагедією трощі згуртованих мазепинською ідеєю борців за вільну Україну.

Зав'язка для оповіді, як і в «Залишенці», закорінена в образ могили, де похований побратим. Несподіване відкриття, що покійник прожив ще півстоліття після трагічного для оунівських угруповань нищення (дата на надгробку) стає поштовхом для розгортання сюжету в двох часових площинах – ретроспекції післявоєнного спротиву оунівського підпілля, що

діяло на теренах Тернопілля, та часу повернення головного героя, який і є оповідачем, із чвертьстолітнього заслання в козацьке місто на Дніпрі.

Епічне розгортання подій, важке вrostання колишнього політв'язня в соціум перемижується зі спогадами, протоколами допитів («переслуховуванням») і звичайними людськими бажаннями мати вірного друга, кохану жінку, дах над головою і бути щасливим.

Тонка артикуляція мотиву щастя – один із критеріїв, за допомогою якого моделюються характери. Щастя – чути жаб'ячу оркестру, бачити сім зірок Великого Веза і знати того, хто не видасть, що ти після облави в очеретах вижив. Щастя – зазирнути у волошкові очі Волошки й оберігати її сон. Щастя – жодного разу не виконати норму виробітку на засланні, демонструючи негнучкість принципів і небажання будь-якої співпраці з тоталітарною системою, тим паче, коли вона обіцяє лояльність запобігливому виступу. Щастя – знайти роботу «чорта в пеклі», заробляти на прожиття в самому жерлі металоплавильної печі Запоріжжя. Щастя – мати чотирилапого друга і назвати його Крісом (рушниця), і цей безхатко нагадуватиме тобі загиблого побратима Сірка. Щастя – коли давній друг Жук приїздить до тебе нібито з туристичною метою, а насправді – щоб попередити про нові небезпеки, що нависли над національно свідомими і такими незручними для системи членами суспільства. Щастя – отримати безцінний компас від тяжкопораненого Пластуна, який вірить у тебе і чий останні слова стануть рефреном твоєї стезі у найтяжчі миті випробувань: «Ти виживеш, я знаю...». Виживеш, довівши своє слідство (не службове, а за велінням совісті перед полеглими за Україну) до логічного кінця, виведеш на чисту воду всіх: кого кохав, кого захищав, кого називав побратимом, у кому бачив лідера і провідника. Це суд пам'яті, де не захищає навіть потойбіччя.

Оповідь у романі адресна. Саме в мовленні, у звертанні до уявного співрозмовника чи явного, будь то Пластун, Сірко, Кріс, чи в пошуку подумки слухача, рідної живої істоти, якою стає, зокрема, під час облави водяна курочка, для котрої загублена мазепинка може стати гніздечком,

виявляються особливості характеротворення головного героя на псевдо Місяць. Відчувається його безмежна самотність і відповідальність перед кривно рідними мешканцями очеретів, чії гнізда витопчуть зайди-більшовики. Символічність образу зчитується з підтексту, що поволі розгортає межовий трагізм буття хуторян під постійними так званими ревізіями, зачистками, виселенням до Сибіру, пожежами, триманні у страху перед густою сіттю агентури, чутками про зраду провідників руху. Незважаючи на нібито приреченість і безвихідь опору, оповіді притаманна захисна самоіронія, тому колишній в'язень сумління й називає себе «чортом у пеклі», тому ділиться з бродячим псом наміром оженитися, а купівлю плаща пояснює тактикою досягнення мети.

Оповіді Місяця притаманні ознаки пісенності, що виявляються як рефренні навіювання: то доречно вжитим прислів'ям «Бог не без милості, козак не без долі», то оптимізм заповіту Пластуна («Ти виживеш, я знаю...»), то обрамленням одного з розділів («Події часто випереджають наші плани»), то сугеруванням перспекції подій пісенькою Дзідзя («Вітер трошу гойдає, чайка гніздечко звиває»), то нібито безпідставним перегуком розвитку подій під час переслуховування Волошки у роздумах Сірка над книгою про Мазепу: «Бідна, бідна Мотря...», «Горить, горить Батурин...».

Тонка майстерність образотворення сягає традиційних витоків психологічного зображення влучно зауваженою деталлю. Єдиною, але візуально й присутньо пізнаною. Це плече оунівця Змія, схоже на сідло, на якому попрощалася з життям не одна зрадлива душа; це його долоня, тверда, як підошва, на якій кожна страта немов залишає рубці від сирівцю. Це дівоча родимка на щоці Броза і сучкуваті лопатки Сірка, тонкі вуса Сома і збитошні очі Зоньки. Варто зауважити, що повторювані В. Шклярем характеристичні прикмети персонажів (у Стефи очі ясні, як у лошати, а у Волошки – волошкові) засвідчують, відповідно, пізнання оповідачем глибинної сутності Стефи і лише зовнішньо – Волошки, що підкреслено концептуальними тропами.

Психологічний час чекання накладає на кожен образ різновекторність сприйняття, а отже, неоднолінійність, стереоскопічну закодованість морального вибору в межовій ситуації. Письменник немов лишається поза кадром, поза оцінкою вибору персонажів роману. Його мета не менторство, не пафос офірування чи трагізм жертвності. Зі своїм героєм-оповідачем від зливається в одне «я», коли хоче зрозуміти й актуалізувати відомі для кожного з нас життєві гасла, що мета виправдовує засоби, що в кожного своя правда, що в кожному конфлікті рано чи пізно виринає суперництво за володіння жінкою. І страшно, коли любов до України починає нагадувати отой інстинкт мисливця, інстинкт підкорення чи вбивства з метою володіння.

Кінематографічне художнє відтворення історичних подій, глибоко вмотивовані діалоги, де герої-праведники не напускають туману, а немов зумисне намовляють на себе, бо налягла на них вселенська втома жити у несправедливому світі, борсатися в павутинні підозр, щоразу сумніватися навіть у самому собі, коли смерть не може не розглядатися як варіант виходу з абсурдної гри за чужими правилами, – це «Троща». Роман, де, мов на Страшному суді, розверзається прірва інфернального в закутках душ, не наповнених любов'ю.

м. Кропивницький